

CÎTEVA DATE PRIVIND VECHEA ORGANIZARE ADMINISTRATIVĂ ȘI JUDECĂTOREASCĂ A UNOR TERI- TORII DIN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD

ION RUSU

Ținutul Năsăudului, din cele dintii menționi documentare este cunoscut sub denumirea de „Vallis Rodnensis“ sau „Districtus Rodnensis“.¹

Informații documentare cu referire la acest ținut se întâlnesc relativ târziu din cauză că o dată cu năvălirea tătarilor la 1241 o bună parte din documente au pierit.²

Datorită situației mărginașe a ținutului și a reliefului muntos, obștiile sătești în luptă permanentă împotriva cotropitorilor feudali au avut condiții mai prielnice pentru a se menține libere. Din cele mai vechi documente care amintesc ținutul se vede că acesta se bucura de drepturi și imunități încă din vechime. Teritoriul se află între posesiunile reginei Ungariei, în beneficiul căreia se adunau dările din Valea Rodnei. Bela al IV-lea într-un document din 1245 însărcinează pe comitele Secuilor să ocupe teritoriul comunelor din Valea Rodnei și să le administreze după drepturile și imunitățile, care le-a avut acest ținut din vechime și din venituri să dea la tezaurul reginei anual 130 de mărci de aur.³

Districtul Rodnei, locuit din cele mai vechi timpuri de români avea în pază granița nord-estică a Ardealului din culmea muntelui „Ineul“ pînă la linia trecătorii Birgăului unde începea sectorul păzit de comitatul Dobîca.⁴

1 In sec. al XIII-lea e amintită Rodna. Cf. Hurmuzaki-Densușianu, I, p. 188, 319-320 și 201; în sec. al XV-lea, în anii 1458 și 1472 e amintită sub denumirea de valea Rodnei. Cf. Hurmuzaki-Densușianu, II/2, p. 115, 221; la anul 1467 apare sub numele de districtul Rodnei. Cf. Hurmuzaki-Densușianu, II/2, p. 179.

2 Dr. Augustin Bunea. Istoria regimentelor grănicerești, Blaj, 1941, p. 41.

3 Victor Onișor. Istoria dreptului român, Cluj, nr. 11, 1923, p. 191. Este folosit și de N. Drăgan în „Toponimie și istorie“ extras din „Anuarul Institutului de istorie națională“ pe 1923, București, Cartea Românească S.A., 1924, p. 250, cu toate că la observații notează că „ori cită stencală ne-am dat, n-am putut găsi acest document“, citat de V. Onișor din Monumenta Regni Hungariae.

4 I. Marțian, Țara Năsăudului înainte de instituirea regimentului de graniță, Năsăud, 1911, p. 30.

Românii din Valea Rodnei întrețineau un contingent armat propriu, menționat într-un document dat de voievodul ardelean Ioan Pongratz în anul 1471, ceea ce atestă faptul că se bucurau de anumite libertăți.⁵

În secolul al XII-lea și al XIII-lea se stabilesc în această regiune alături de populația băstinașă coloniști sași. Pe măsură ce orașul Bistrița se dezvoltă, mai ales în secolul al XIV-lea, prin înflorirea meșteșugurilor și a negoțului, acesta tinde să acapareze ținutul Rodnei.⁶ Ținta aceasta a orașului este atinsă în timpul domniei lui Matei Corvinul. Matei Corvinul a sprijinit dezvoltarea orașelor consolidându-și domnia prin legarea mai strânsă a acestora de autoritatea centrală. În această perioadă orașele își extind stăpânirea asupra unor noi domenii prin uzurparea drepturilor ținuturilor ocupate, trecând la exploatarea populației ca și nobilimea feudală.⁷

Afirmația că districtul Rodnei se află între posesiunile regelui Ungariei este confirmată și de următoarea hotărâre a lui Matei Corvinul din 1467 luată împreună cu prelații, baronii și nobilii săi : pentru ca nu cumva vreodată el sau urmașii săi să poată înstrăina în vreun fel „provinciile“ (provincies) Făgăraș, Almaș și Rodna, aceste „districte“ să fie ținute totdeauna în mâinile regale gata și pregătite pentru a putea fi date la timp potrivit vreunui voievod al Țării Românești sau Moldovei, adică spre înfricarea sau redobândirea acelor părți, drept loc de retragere sau găzduire (prodes-censu). Deci numitele „teritorii“ (territoria) oricine și ori cum le-ar avea în stăpânire, să fie cuprinse și păstrate „durante beneplacito nostra, pe seama regelui și păzite ca oricare alte bunuri regale.“⁸ Nu putem preciza căruia comitat a aparținut ținutul Rodnei pînă la 1472, fapt este că în acest an Matei Corvinul ordonă percepătorilor de impozite din comitatul Dobîca să nu-i mai înscrie pe românii din Valea Rodnei în registrele de contribuții, fiindcă dînșii au fost dăruiți orașului Bistrița încă de regii de mai înainte ai Ungariei, și au să rămînă și pe viitor anexați la orașul Bistrița, bucurîndu-se de toate libertățile, pe care le-au avut și mai înainte.⁹

Se pare că acest ordin n-a putut fi respectat din cauza opoziției locuitorilor Văii Rodnei care se vedeau puși în situație de iobăgie prin modul cum a fost formulată cedarea lor.¹⁰ Așa se poate explica de altfel faptul că în anul 1475 Matei Corvinul revine și emite diploma prin care Valea Rodnei este unită definitiv cu orașul Bistrița, însă cu specificarea că „fi-

5 Berger A.. Urkundean regesten aus dem Bistritzer Archive von 203 bis 1490, p. 45. nr. 244. după I. Marțian, op. cit. p. 30.

6 Pentru această perioadă vezi și Dr. Augustin Bunea, op. cit. p. 40—59.

7 Istoria României, vol. II, Buc., 1962, p. 478 și urm.; 566.

8 „ne vnuam nos vel successores nostri reges prouincias Fogoraș, Omlas, et Rodna, cum pertinentiis eorundem. quoquo modo a se alienare seu abstrahere possimus vel valeant; sed semper prelati districtus in manibus regis promti et parati ad hoc teneantur, vt, siquando opportunum fuerit, vaivodae alicui Transalpino vel Moldaviensi. ad partium scilicet illarum terrorem seu recuperationem assignari possint pro descensu. Hurmuzaki-Densușianu, II/2. p. 179, v. și Acad. D. Prodan, Boieri și vecini în Țara Făgărașului în sec. XVI—XVII. în Anuarul Institutului de istorie din Cluj, VI, 1963, p. 163. (Traducerea documentului din studiul menționat.

9 Hurmuzaki-Densușianu, II/2, p. 221.

10 I. Marțian, op. cit. p. 33.

ecare locuitor al oraşului Rodna şi al văii sale să se bucure de toate drepturile, libertăţile, obiceiurile, milostivirile şi privilegiile de care se bucură oraşul Bistriţa şi cetăţenii lui din vremuri vechi".¹¹

Această incorporare a fost determinată şi de faptul că în urma dăniei domeniului Ciceu, cu cele 60 de sate făcută lui Ştefan cel Mare de către regele Matei, valea Rodnei nu mai avea nici o legătură cu comitatul Dobica şi fiind situată în apropierea oraşului Bistriţa a fost încorporată acestei unităţi administrative.¹²

După înglobarea văii Rodnei la oraşul Bistriţa, patriciatul orăşănesc a trecut la tot felul de abuzuri în administrarea acestui ținut tratându-i pînă la urmă ca feud iar pe locuitorii lui ca iobagi. Locuitorii ținutului însă n-au acceptat această situaţie şi s-au împotrivit asupririlor. Lupta împotriva exploatării orăşăneşti ia forme mai accentuate între anii 1755—1762 cînd în actele oficiale este denumită „Tumultus 23 pagorum Districtus Valachici Bistriciensis”.¹³

În anul 1762 ia fiinţă în acest district „Regimentul al II-lea transilvan, grăniceresc de infanterie Nr. 17” care face să se lichideze conflictul cu Bistriţa.¹⁴

Organizarea administrativă şi judecătorească a districtului Rodna, unde obştea satească liberă a continuat să existe pînă tîrziu, era la fel ca şi-n celelalte părţi ale Transilvaniei locuite de români.¹⁵

Ţinutul era organizat în cnezate formate din unul sau mai multe sate. Cnezul are atribuţii administrative, judecătoreşti şi militare. El judecă pricinile ivite între locuitorii cnezatului, el adună dările şi reprezintă cnezatul în rapoartele cu autorităţile superioare.¹⁶

În acest ținut au existat scaune de judecată româneşti şi scaune propopeşti, atestate de altfel de documente pe întreg teritoriul Transilvaniei.

Treptat însă obiceiurile juridice ale autonomiilor româneşti sînt înlocuite cu legile feudale ale statului, nu fără împotrivirea ţărănimii. Astfel în anul 1371 un sat întreg din părţile Năsăudului în frunte cu cnezul sătesc, s-a ridicat pentru eliberarea unui țăran osîndit la spînzurătoare, pe baza legilor feudale.¹⁷

După ce districtul Rodnei a fost supus autorităţii regale, forurile de apel erau cele obișnuite epocii : sedria generalis, scaunul voievodal, adunarea generală voievodală şi în sfîrşit curtea regelui.¹⁸

După unirea ținutului cu oraşul Bistriţa, vechea organizare juridică şi politico-administrativă s-a păstrat fiind supusă autorităţilor bistriţene.

11 Hurmuzaki-Densuşianu, II/22, p. 232—234.

12 Victor Onişor, op. cit. p. 193.

13 Istoria României, vol. III, Buc. 1964, p. 419, v. şi V. Sotropa, *Revolta districtului năsăudean*, în „Arhiva Someşeană” nr. 22, 1937, p. 1—177 şi nr. 23, 1938, p. 1—468.

14 Istoria României, vol. III, Buc. 1964, p. 516, v. şi V. Sotropa, *Iniţierea graniţei năsăudene*, 1762, în „Arhiva Someşeană”, Năsăud, nr. 24, 1938, p. 1—129.

15 Ist. României, vol. II, Buc., 1962, p. 84.

16 Ist. României, vol. II, Buc., 1962, p. 555 v. şi I. Bogdan, *Despre cneji români*, extras din *Analele Academiei Române*, seria II, tom. XXVI, memoriile secţiunii istorice, Bucureşti, Ist. de arte grafice „Carol Göbl”, 1903.

17 Ist. României, vol. II, Buc., 1962, p. 255, 274.

18 Ibidem, p. 274.

Pe valea Rodnei au continuat să existe încă numeroși cnezi și voievozi români, unii avînd o situație cu a juzilor satești iar ceilalți aveau atribuții fiscale, administrative și judiciare fie numai într-un sat, fie în mai multe sate.¹⁹

În documente sînt amintiți voievozi și cnezi care își exercitau atribuțiile în acest ținut. În anul 1533 Larion (Larjowan) vlădică împreună cu ceilalți călugări prezintă magistratului din Bistrița un privilegiu pe care acesta îl dăduse, în 1523 preoților Matei, Sandru și Petru, precum și tuturor cnejilor din Valea Rodnei, prin care le conceda să clădească o mănăstire. Magistratul încuviințează cererea episcopului Larion și le dăruiește un loc, lângă apa Bichigiului, între satele Hordou și Telciu, unde să reclădească mănăstirea, ce fusese dărîmată la 1526.²⁰

Într-un proces de posesiune între satele Dumitra și Terpiu și unii nobili locali, apare și numele cneazului Ioan din Rebrîșoara, în anii 1486 și 1514, care protestează împotriva unor vînzări de moșii.²¹

În documentele din arhiva orașului Bistrița sînt amintiți cu numele cnezii și voievozii unor sate din valea Rodnei. Astfel între anii 1503-1522 sînt amintiți : Toma voievodul din Singeorz ; Buzaș cneazul, la Mocod ; Costea cneazul, la Zagra ; Toma cneazul, la Salva ; Luca cneazul, la Feldru ; Bothiwan cneazul la Telciu ; Mareș cneazul, Codrea voievodul și Ilie cneazul la Maieru.²²

În fruntea orașului Bistrița era magistratul format dintr-un jude și 12 jurați precum și un centumvirat. Pe lângă aceștia funcționau mai mulți slujbași plătiți sau onorifici ca administratori, procurori, curatori, notari etc.²³

Districtul Bistriței era împărțit în patru unități administrative (plăși). Fiecare plasă era sub supravegherea administrativă și juridică a unui senator, jurist, inspector sau domn terestru (londgrebio, gunndherr). Pentru administrarea ținutului nășăudean erau folosiți 12 slobodnici și doi vătășei. Unul, doi sau mai mulți slobodnici aveau obligația să stea cu cai permanent la dispoziția magistratului în oraș.

Împotriva sentințelor locale de prima instanță se apela la inspectoratul, la senatorul care avea în supraveghere ținutul și apoi la senatul bistrițean. Forul superior, după senat, era Universitatea săsească din Sibiu. Slobodnicii ajutați de juzii locali adunau contribuțiile ; crainicii îndeplineau mai ales atribuțiunile judiciare și fiscale, ca reprezentanți ai puterii centrale pe domeniile cetăților.²⁴

¹⁹ Ibidem. p. 255.

²⁰ Victor Motogna. Cetatea Ciceului sub stăpînirea Moldovei. Dej, f.a., p. 50.

²¹ Iulian Marțian. op. cit. p. 41, (documentul publicat în anexa 4 după originalul din arhivele săsești din Sibiu, fără cotă).

²² S. Goldenberg. Contribuție la istoria Bistriței și a văii Rodnei la începutul secolului al XVI-lea. în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, series IV, Fasciculus I. 1960, Historia, Cluj, p. 66.

²³ Ist. României. vol. II. Buc., 1962, p. 566, v. și S. Goldenberg, op. cit., p. 60.

²⁴ Ist. României. vol. II. Buc., 1962, p. 555. v. și Vasile Bicighean. Material documentar, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, nr. 18, 1936, p. 355-363 și V. Șotropa. Revolta districtului nășăudean, 1755-1762, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, nr. 23, 1938, p. 206.

Existența înainte de unirea ținutului rodnean cu Bistrița a vechilor instituții românești independente se evedentiază în perioada 1755—1762, cînd ținutul năsăudean se află într-o permanentă răzvrătire împotriva a-supririi cetății și cînd se manifestă tendința de reînviere a vechilor instanțe judecătorești și a instituțiilor administrative proprii, independente.

Tăranii nemulțumiți se plîng de sarcinile din ce în ce mai grele la care sînt supuși și-și manifestă nemulțumirile prin deputații și jalbe trimise magistratului bistrițean, autorităților superioare transilvane, Curții din Viena; ei se opun prin forță armată încercărilor de execuții silite, refuză participarea la lucrările publice ale cetății și nu recunosc instituțiile administrative și judecătorești ale orașului.

În această perioadă ei refuză să mai achite și contribuțiile cetății pe care le adună și le depun în biserici și nu se mai prezintă în fața magistratului pentru judecăți.

În octombrie 1758 conducătorii răzvrătirii, Macavei a Florii din Mocod și Ștefan Cute Nimigeanul din Feldru, dau poruncă ca de acum înainte nimeni să nu mai meargă la judecată în oraș și să nu se mai supună altor judecăți instituite de oraș în district urmînd ca judecățile să se facă de către bătrînii satului. Dacă o parte nu va fi mulțumită cu sentința, atunci din 2 sau 3 sate învecinate să fie chemați cîte doi jurați. Dacă nici această sentință nu va fi acceptabilă atunci să se convoace întregul sat și hotărîrea acestuia să rămînă definitivă.²⁵

Împotriva valahilor răzvrățiți care nu mai recunosc instanțele judecătorești din oraș, magistratul, în cadrul unui memoriu vast pe care-l înaintează guvernului, în problema aceasta relatează următoarele :

„Magistratul numai atît le-a dat facultate, ca să judece înaintea scaunului birăului sătesc asupra litigiilor pînă la un florin salva permanente Appellatione“, ceea ce ținutindenea se practizează în țară. Dar ei acum au instituit adevărate judecătorii în sinul lor, cu care au voit să răpească și să nimicească cu totul jurisdicția magistratului. Ba au mers așa departe, că acolo unde magistratul mai înainte judecase în chestii de controverse privitor la mejdele pămînturilor, ei au suspendat judecata, și au adus sentință contrară, mai cu seamă față de acei compatrioți de-ai lor, care nu consimt cu ei privitor la amintita cutezantă oarbă“.²⁶

În „Replica celor 23 sate valahe la acuzele Magistratului“, adresată președintelui staturilor, președintelui exactoratului și comisiei guberniale referitor la această problemă se răspunde: „și pînă acuma a fost la noi obiceiul să aplanăm diferendele în fața jurisdicției (scaunului) sătești, și dacă se iveau cauze grele, chemam dintre bătrînii satelor învecinate judecători care aduceau sentință...“²⁷. În alte numeroase documente se atestă permanent existența vechilor instituții administrative și judecătorești românești.

25 Virgil Sotropa. Revolta districtului năsăudean. 1755—1762, în „Arhiva Someșeană“, Năsăud, nr. 22, 1937, p. 172.

26 Virgil Sotropa, op. cit. în „Arhiva Someșeană“, nr. 23, 1938 p. 283.

27 Ibidem, 366.

Trebuie să mai menționăm aici faptul că atât Bistrița, cu districtul sășesc, cât și valea Rodnei figurează după 1530 alături de Cetatea de Balță, Ungurașul și Ciceul între posesiunile domnitorului Petru Rareș.

Iliaș, fiul lui Petru Rareș, moștenește de la tatăl său, între alte posesiuni și Rodna cu satele Maieru, Ilva și Feldru, care între anii 1546-1552 au aparținut domnului Moldovei și care localități în epoca respectivă nu figurează în socotelile orașului Bistrița, ca plătind bir.²⁸

Contactul permanent economic, politic și cultural, de-a lungul veacurilor, dintre Moldova și ținutul Năsăudului, cu o populație de aceeași limbă și lege, a contribuit la statornicia vechilor instituții administrative și judecătorești ale satelor din Valea Rodnei.

* * *

În veacul al XVIII-lea imperiul austriac trece prin mari greutăți. Una din pîrghiile principale de susținere a imperiului era armata feudală, instituție de clasă care servea, statul feudal, apărîndu-l de dușmanii interni și externi.

Într-o vreme cînd vechea armată a privilegiaților se destrăma datorită conflictelor tot mai dese dintre nobilime și împărat și cînd imperiul era greu angajat, atât în lăuntru țării cît și în afară, curtea imperială din Viena caută să-și mărească și să-și întărească forțele sale militare. Aceste motive determină curtea imperială să treacă la înființarea regimentelor de graniță transilvănene.

Instituția grănicerească nu era de altfel o noutate. Miliția confinară s-a organizat mai ales după lupta de la Mohaci, cînd împotriva turcilor s-a alcătuit un zid de apărare compus din astfel de regimente din Dalmația și pînă în Banat.

Curtea din Viena cunoscînd avantajul organizării unei astfel de paze de graniță (soldați bine instruiți la dispoziție, economii în timp de pace pentru că soldații trăiau pe proprietățile lor, armată mai numeroasă și mai ieftină, soldați mai luminați și mai disciplinați), existînd granița militară pînă în Maramureș. Urmău să se înființeze două regimente românești de graniță, unul la Năsăud și altul în partea sudică a Transilvaniei, din Hațeg pînă în țara Bîrsei și trei regimente secuiești.

Împotriva acestui plan de militarizare, curtea din Viena își atrase împotrivirea aristocrației transilvane. Prin militarizare aceștia urmau să-și piardă un număr mare de iobagi, iar pe de altă parte le era frică de înarmarea unui așa mare număr de români. Pentru ca acțiunea militarizării să nu poată fi atacată de aristocrație pe motivul că se înarmează iobagi, Curtea din Viena a militarizat ținuturi care n-au fost trecute în iobăgie pe o cale „legală“, prin diplome, ci au fost acaparate pe nedrept prin samavolnicii de feudali și orașe.²⁹

Cu toată împotrivirea nobilimii transilvane nevoile imperiului cereau înființarea de noi regimente. „Desele răscoale și revolte ale maselor

²⁸ Victor Motogna, Relațiunile dintre Moldova și Ardeal în veacul al XVI-lea, Dej, 1928,

²⁹ George Barițiu, Părți alese din Istoria Transilvaniei, vol. I. Sibiu, 1889, p. 369-382.

populare din Transilvania a ridicat în fața stăpînitorilor austrieci problema găsirii altor mijloace mai eficace pentru consolidarea dominației lor, deoarece armata, funcționarii fiscali și călugării iezuiți n-au fost în stare să i-o asigure. Organizarea unei miliții de graniță putea îndeplini această însemnată și grabnică nevoie. În același timp, aceste miliții mai puteau păzi granițele pentru a stăpîni bejenia țărănimii ardeleni în Moldova și Țara Românească; în calitate de soldați puteau servi tendințele centraliste ale Habsburgilor, puteau fi folosiți în răspîndirea unirii; puteau, în sfîrșit fi folosite regimentele de graniță împotriva nobilimii în caz de nesupunere.³⁰

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea exploatarea țărănimii din Transilvania se accentuează datorită faptului că necesitățile de consum cresc. Armata și aparatul de stat crește numeric și se înmulțește populația neagră. Feudalii caută să producă cît mai multă marfă agricolă pentru piața internă, prin sporirea pămînturilor pe calea acaparării acestuia de la țărani, și prin restrîngerea dreptului acestora la folosirea pășunilor și pădurilor. Același lucru se petrece și pe pămîntul crăiesc unde contribuțiile cresc în această perioadă și unde se întîlnesc cazuri destul de frecvente de alungare a țărănilor români din sate.³¹

În această perioadă, lupta dintre clasa asuprașă și cei asuprași se ascute. Iobagii și țărani liberi sînt din ce în ce mai asuprași, mai exploatați. Ceea ce-i face să se împotrivescă pe toate căile cunoscute de istorie, de la formele de luptă cele mai simple pînă la ridicarea armată, la răscoală. Contribuțiile iobăgești, obligațiile față de monarhie, sarcinile militare iau proporții nemaîntîlnite.

Exploatarea, nemiloasă, uzurparea nedreaptă a proprietăților și a drepturilor avute din vechime se extinde în secolul al XVIII-lea și asupra ținutului năsăudean. Aici, ca și-n alte părți ale Transilvaniei, organizat și luînd o amploare mare, populația românească liberă își arată nemulțumirea prin delegații trimiși la împăratul și prin răzvrătiri, încercînd să scape de asuprașirea patriciatului sășesc bistrițean.

Tocmai în această perioadă se pune și problema militarizării ținutului năsăudean. Menționăm că militarizarea era privită de majoritatea locuitorilor ținutului ca favorabilă situației lor, în urma promisiunilor făcute de reprezentanții oficiali ai curții imperiale.

De altfel, mai tîrziu, cînd la 31 ianuarie 1784, împăratul Iosif emite un decret cu privire la înscrierea voluntară a satelor din vecinătatea graniței militare, știrea se răspîndește ca fulgerul. „În frunte cu juzii și preoții satelor, țărani se îndreptau spre orașele din apropiere pentru a se înscrie voluntari, în nădejdea scăpării de iobăgie. Țărani înscriși se socotesc acum oameni liberi, refuză îndeplinirea mai departe a obligațiilor iobăgești, își amenință stăpîinii, slujbașii sînt alungați”³².

30 C. Daicoviciu și alții. Din istoria Transilvaniei, Ed. Academiei R.P.R., 1960, p. 172.

31 V. Sotropa, Soarta românilor din satele săsești, în „Arhiva Someșeană”, nr. 18, 1936, p. 275—345.

32 C. Daicoviciu ș. a., op. cit. p. 185.

Nu vom insista asupra împrejurărilor în care acest ținut este militarizat și asupra tratativelor duse între curtea, din Viena și orașul Bistrița. Menționăm totuși că magistratul bistrițean încearcă să transpună comunele din valea Rodnei ca posedându-le cu dreptul de „Jus domaniale” și pe locuitorii ținutului ca „iobași” iar terenurile acestor comune sub titlul de „fundi allodialles”. Magistratul bistrițean pretinde de la regimul militar ca despăgubire pentru pierderea moșiilor feudale, a prestațiilor și a veniturilor de natură urbană suma de 105.144 fl.

Locuitorii văii Rodnei nu acceptă o astfel de transpunere. După lungi tratative între cele două părți, sub mari presiuni din partea Cancelariei aulice transilvănene, orașul Bistrița, a redactat în anul 1766 un alt act cesionar prin care se cedează și transpune „Maiestății sale” în scopul militarizării pentru vecie și fără drept de revocare ori pretenții de despăgubire, valea Rodnei cu cele 21 comune.³³

33 V. Sotropa. Inițierea graniței militare năsăudene 1762, în „Arhiva Someșeană”, nr. 25, 1939, p. 295. Documentul de cedare definitivă a ținutului este următorul: Noi judele primar, ceilalți jurați cetățeni, senatori, notar și toți locuitorii orașului liber regesc Bistrița, facem cunoscut prin actul prezent autentic tuturor, citora li se cade, atît celor de azi cît și celor viitori. care vor lua act de acest document, că după ce ne-a venit la cunoștință, că Maiestatea sa apostolică, în grija sa mare nu numai pentru apărarea și păstrarea principatului Transilvaniei, ci și pentru fericirea și siguranța celorlalte regate și provincii ereditare a hotărît să înființeze o miliție de graniță și la hotarul ei ereditar, — noi, cărora nu ne-a fost nimic mai mult la suflet și ne este și azi, decît să promovăm după puterile noastre intențiunea salutară a Maiestății Sale. precum și siguranța și liniștea publică legate de acestea, am cedat cu supunere omagială deja în 24 mai 1762 Maiestății sale principesei și stăpînel noastre Maria Terezia, din îndurarea lui Dumnezeu. împărăteasa Romanilor, regina Germaniei, etc., precum și erelor și moștenitorilor ei augști, opidul Rodna împreună cu valea aparținătoare acestui opid. cu satele: Maieru, Singeorz, Leșu, Ilva, Feldru, Vărarea, Rebra, Rebrîșoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplai, Poiana Zăgrîl, Găureni, Runc, Zagra, Mocod și Mîitei și poporul valah. ce trăiește în aceste sate. Toate aceste dăruite nouă prin actul de donațiune al Maiestății sale regelui Matei Corvișul redactat în simbăta două după joia verde din anul 1475 și întocmit în formă de privilegiu după introducerea noastră fără contrazicere în posesiunea lor în ziua de 16 mai 1488 și ținute în posesiune pacifică de obștea orașului Bistrița pînă în ziua de azi, le-am cedat împreună cu toți locuitorii valahi, cu toate beneficiile și folosele de ori ce natură și cu toate bunurile oricum s-ar numi ele. aparținătoare de drept și din vechime la acel opid și la posesiunile amintite precum și cu adevăratele lor mejde și vechile lor hotare, cu aceleași drepturi, cu care le-am primit și noi și locuitorii orașului Bistrița de la menționatul rege al Ungariei de pie memorie. Acum toate aceste posesiuni le-am dat, transpus, am renunțat la ele și le-am cedat în scopul înființării miliției de graniță, în semn de deosebită credință și devotament față de Maiestatea sa și augusta casă domnitoare. de bună voie, liber, din îndemnul propriu și nesiliți de nimenea. În urma actului de garanție (asigurare) dat de Maiestatea sa în ziua de 8 decembrie 1764 și prezentat nouă de Excelența sa ilustrul domn Iosif L. baron Siskovici de Ontopa, comandor al ordinului militar Maria Terezia, consilier al Maiestății sale ces. regesti și al înaltului consiliu de război aulic, locotenent mareașal proprietar al unui regiment de infanterie. În același timp le dăm, transpunem, renunțăm la ele și le cedăm pentru totdeauna și irevocabil, fără a ne mai rezerva vreun drept sau pretențiune de posesiune asupra lor atît pentru noi și urmașii noștri, cît și pentru obștea orașului amintit de ațtea ori.

Pentru o mai mare încredere și siguranță, precum am renunțat la original la mai sus citatele și alte documente de donațiune și privilegii, date de regii Ungariei și de urmașii lor principii Transilvaniei și în urmăre am renunțat la toate beneficiile, folosele și apartenențele opidului Rodna, ale văii supuse acestui opid, ale satelor și locuitorilor valahi amintiți mai sus : tot astfel am aflat de bine să oferim în genunchi Maiestății sale, augștilor ei erezi și succesorii, acest document de cesiune solemn, valabil pentru totdeauna, semnat de judele primar, senatorii și delegatul orașului și întărit cu aplicarea sigilului orașului nostru. Dat în Bistrîta în 9 Ianuarie 1766. Ioh. Fridericus a Straussenburg, jude primar, Conradus Sigismundus Dinges, projudex, Paul Car. Klein a Straussenburg, senator, Georgius Gunesch, senator, Ioh. Schankebank, senator, Samuel Schankebank preceptor et senator, Georgius Teofflus Teckelt, senator, Ioh. Frank, senator et villicus, Andreius Teuchert, senator, Daniel Czigler, juratus notarius publicus, Samuel Engenser, pro-orator, deficiente Oratore fungente, titlusque Communitalis nomine, (delegat supleant al comitatîi în locul delegatului care lipsea) (V. Sotropa. Inițierea graniței militare năsăudene 1762, în „Arhiva Someșeană”, Nr. 25, 1939, p. 295—297.

Fiindcă din populația comunelor susmenționate nu se completau cei 3.000 combatanți necesari regimentului s-au militarizat și comunele Mornor, Rușii Munți, din Valea Mureșului, comune care aparținuse comitatelor Cluj, Turda și Dăbica. De asemenea, s-au militarizat și comunele Sintioana și Nușfalău de pe valea Șieului.

În 1783 s-au militarizat comunele din valea Birgăului care au aparținut comitatului Dăbica fiind răscumpărate cu pământuri, prestații urbariale, drepturi regale și cu terenuri alodiale de la familia conților Bethlen cu prețul de 700.000 fl. din care 300.000 fl. plătiți în numerar iar 400.000 fl. reprezentând valoarea domeniului Păuliș din Banat trecut în schimb de proprietate Bethleneștilor.³⁴

După întocmirea planului de militarizare a ținutului năsăudean s-a trecut în mod practic la organizarea pe teren a regimentului de graniță, fără a se aștepta limpezirea problemelor de proprietate a teritoriului sau încheierea legală a contractului între magistratul bistrițean și curtea din Viena.

Cu aplicarea planului de militarizare este însărcinat generalul comandant și președintele guvernului transilvan baronul Buccow. În ținutul Năsăudului urma să se înființeze un regiment de infanterie compus din 15 companii și un regiment de dragoni cu opt escadroane.³⁵

Pentru regimentul de infanterie de la Năsăud a fost numit comandant locotenent-colonelul Georg Raschütz, iar pentru cel de dragoni locotenent-colonel Dombrowca.

La început au fost militarizate comunele Rodna, Majeru, Sîngeorz, Leșu, Ilva Mică, Feldru, Vărarea, Rebra, Rebrișoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplai, Poieni, Runc, Zagra, Mititei și Mocod din Valea Rodnei și Nușfalău (azi Mărișel) și Sintioana din valea Șieului.

Cu îndeplinirea planului de militarizare în Transilvania a fost însărcinat generalul Buccow, care a intervenit în mișcările religioase ale românii din Transilvania din această epocă, fiindu-i dată sarcina ca în calitate de guvernator, să facă ordine în certurile confesionale. În întreaga sa activitate s-a dovedit a fi brutal, violent și crud.³⁶ Metodele care au fost întrebuintate pentru militarizarea ținutului au făcut ca poporul nemulțumit să nu primească de bună voie militarizarea. Masele de țărani se împotrivesc, nu lucrează pământul, părăsesc casele, ținutul, se răscoală.³⁷

Văzînd curtea imperială că Buccow nu este în stare să ducă la bun sfîrșit planul de militarizare, a trimis pe generalul Siskovici pentru a desăvîrși organizarea regimentelor de graniță.³⁸

³⁴ V. Sotropa, Istoria districtului năsăudean, în „Arhiva Someșană” Nr. 9 Năsăud, 1928, p. 24.

³⁵ Istoria României, vol. III. Buc. 1964, p. 514.

³⁶ Rolf Kutschera, Guvernatorii Transilvaniei, Tip. „Cartea Românească din Cluj”, Sibiu, p. 45-59.

³⁷ C. Dalcoviciu ș.a., op. cit. p. 172. V. Sotropa, Înființarea graniței militare năsăudene în „Arhiva Someșană”, Nr. 24, Năsăud, 1938, p. 59 și urm.

³⁸ Iuliu Moisil, Colonelul Carol baron Enzenberg, 1725-1810, în „Arhiva Someșană”, nr.

În urma împotrivirii manifestate în contra militarizării amintite mai sus și mai ales a răscoalei de la Salva e numit comandant de regiment la Năsăud, Carol Enzenberg, om cu spirit larg, bun organizator. care a învățat să vorbească românește și a intervenit să i se permită să numească ofițeri români.³⁹

Regimentul de dragoni a fost redus în anul 1764 la două escadroane, pentru ca în anul 1770 să se desființeze.

Ținutul întreg militarizat purta numele de „Rodnaer Militär District” iar regimentul purta denumirea de „Zweites Walachisches Siebenbürger Grenz — Infanterie Regiment”. În 1769 la denumirea de mai sus i se mai adaugă și numărul 17, pentru al putea deosebi de celelalte regimente.⁴⁰

Sigilul regimentului avea imprimat vulturul imperial austriac cu inscripția „Virtus romana rediviva”, iar în jurul sigilului „Sigill. II. Legionis Walachicae Nr. 17.”

Sarcina principală a regimentului de graniță era concretizată astfel în statutul din 1766: „Îndatorirea principală a tuturor valahilor, grăniceri este, ca atît în timp de război, cît și în timp de pace să se îngrijească de apărarea granițelor, să fie de strajă în garnizoane și la poteci, să mențină siguranța țării, prin urmărirea hoților și împiedicarea importului și exportului clandestin de mărfuri și bucate prohibite, precum și prin prevenirea, în conformitate cu ordinele date de mai marii lor, a tuturor prevaricațiilor de ori ce fel ar fi și a trecerii graniței; în general deci să îndeplinească fără excepție toate acele servicii, care li se vor impune prin comandantul suprem și prin ofițerii superiori și de stat major.”⁴¹

Statutul militar din 12 noiembrie 1766 declară liberi pe toți locuitorii militarizați din districtul Rodnei. Nu după mult timp însă, autoritățile superioare dispun ca grănicerii să nu fie înscriși în rubrica liberi dar nici la cea de iobagi ci la rubrica „nobiles contribuentes” din care să se șteargă cuvîntul „nobiles” și să rămînă numai „contribuentes”.

E ușor de înțeles motivele care determină administrarea imperială la astfel de modificări. O dată declarați liberi în mod juridic, locuitorii acestui ținut, ar fi putut pretinde demilitarizarea acestui ținut, așa cum de altfel au pretins-o grănicerii orlățeni.⁴²

Organizarea unui regiment de graniță pe un teritoriu întins, cu scopul fixat în statutul militar menționat, constituia o problemă complexă datorită faptului că organizarea militară trebuia să fie mai încheată decît cea civilă, mai centralizată, iar organul executiv să fie mai mobil, mai prompt, mai hotărît.

Deodată cu organizarea regimentului de graniță, vechile așezăminte se

39 Ibidem și George Barițiu, op. cit. p. 375. G. Barițiu îl caracterizează ca fiind „un bărbat înțelept, uman și luminat, care îndată ce ajunsese la stațiunea sa pe la 16 mart. 1764 ajutat și de câțiva ofițeri tot umani, cum a fost Nenel, Tannoli, Cosimelli, ș.a., a știut să îmbîlzească pe popor, să-l apropie... Treisprezece ani a stat Enzenberg în comanda aceluia regiment, în care timp l-a regulat așa, încît se putea aseina cu oricare dintre regimentele de linie”. (George Bariț, op. cit. p. 375).

40 V. Sotropa, Regimentul grăniceresc năsăudean, în Arhiva Someșeană, nr. 2, Năsăud, 1925 p. 8.

41 V. Bichigean, Statutul grăniceresc, în „Arhiva Someșeană”, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 79.

42 V. Sotropa, Istoricul districtului năsăudean în „Arhiva Someșeană”, nr. 9, Năsăud, 1928, p. 26—27.

desființează, iar locuitorii ținutului, în schimbul unor beneficii materiale, vor trebui să aducă mari jertfe de sînge pentru imperiu.

Se înțelege că primul pas în organizarea teritorială a fost scoaterea întregului ținut de sub administrația forurilor civile și trecerea lui sub administrația militară.

Regimentele de graniță erau organizate ca și unitățile militare ale armatei. Unitatea mai înaltă era brigada care avea în subordine regimentele compuse din batalioane. Batalioanele erau formate din mai multe companii. O companie era formată din două sau mai multe sate. Unitățile militare erau totodată și circumscripții administrative. Ofițerii încadrați aveau în sarcina administrației, exercitau de fapt atribuțiile funcționarilor administrativi.

Forul imediat superior regimentelor de graniță era brigada, care în cazul regimentelor românești de graniță era la Sibiu, una singură pentru regimentele grănicerești. Brigada era încadrată cu următorul personal: un comisar al războiului, un ofițer și personalul necesar direcțiunii silvice, problemelor școlare și de construcții.⁴³ Brigada era subordonată comandantului general al Transilvaniei.

Sediul regimentului, în cazul „Regimentului al II-lea“ era la Năsăud. Aici stătea comandantul. Cei doi ofițeri superiori aveau sediul la Salva, și altul la Rodna. Comandanții companiilor locuiau în următoarele comune: Năsăud, Rebrîșoara, Feldru, Singeorz, Maieru, Rodna, Salva, Mocod, Telciu, Zagra, Monor și Rușii Munți.

În anul 1770 Telciu și Feldru devin sediul Ofițerilor superiori; în anul 1771 comandantul regimentului își avea sediul în Telciu, locotenent-colonelul în Feldru, maiorul în Rebrîșoara.

În anul 1778 Năsăudul a fost decretat ca sediu permanent al comandantului, iar după militarizarea văii Bîrgăului, în anul 1784, locotenent-colonelul locuia în Prundul-Bîrgăului și maiorul în Rebrîșoara.

După 1816 s-a stabilit împărțirea definitivă, care a rămas în vigoare pînă la desființarea regimentului în anul 1851

La Năsăud era sediul colonelului și al statului major, aici se aflau toate organele de administrație centrală a regimentului, precum și locotenent-colonelul și unul dintre maiori. Cel de-al doilea maior își avea sediul în Prundul Bîrgăului.

Satele grănicerești erau împărțite în companii. O companie cuprindea două sau mai multe localități. Comandantul companiei locuia în co-

⁴³ Antoniu Marchescu, Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere, (contribuții istorice și juridice), Caransebeș, 1941, p. 43—44.

muna de reședință a companiei. Regimentul era format din 12 companii.⁴⁴ (vezi harta).

Populația Regimentului II românesc grăniceresc din ținutul Năsăudului număra 34.328 suflete, dintre care erau unguri și secui 72, germani 206, slovaci 39 și alte naționalități 203.⁴⁵

În timpuri de pace obligația principală a soldaților era aceea de a face serviciul la graniță. Schimbându-se din timp în timp, ei trebuiau să împiedice emigrările și imigrările, să stăvilească bejenia țărănimii ardeleni în Moldova și Țara Românească și să slujească politica economică autarhică a imperiului.

Dăm un tabel cu posturile de frontieră dinspre Moldova la care făcea pază regimentul de grăniceri din Năsăud începînd cu anul 1784:

1. Neagra, încadrat cu 1 subofițer și 3 soldați.
2. Drăgoiasa, cu 1 ofițer, 2 subofițeri și 10 soldați.
3. Podul Drăgoiesei, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
4. Capul Dealului, cu 1 subofițer și 4 soldați.
5. Piatra Tomnaticului, 1 subofițer și 6 soldați.
6. Călimanul, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
7. Zăpodia Bucinișului, cu 1 subofițer și 7 soldați.
8. Mijloc, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
9. Izvorul Bucinișului, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
10. Negoii, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
11. Cerbuc, cu 2 subofițeri și 9 soldați.
12. Gura Haiti, cu 1 subofițer și 6 soldați.
13. Podul Haiti, cu 1 subofițer și 6 soldați.
14. Piciorul Pietrii Roșii Nr. 1, cu 1 subofițer și 6 soldați.
15. Piciorul Pietrii Roșii Nr. 2, cu 1 subofițer și 6 soldați.
16. Pietrele Roșii, cu 1 ofițer, 3 subofițeri și 10 soldați.
17. Tarnița Haiti, cu 1 ofițer, 3 subofițeri, 12 soldați.
18. Piatra Dornei, cu 1 subofițer, 6 soldați.
19. Podul Tămăului, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
20. Săndroaia, cu 2 subofițeri și 6 soldați.

⁴⁴ Enumerăm mai jos cele 12 companii cu satele din care erau formate, indicîndu-se totodată în paranteze sediul ofițerilor. Compania I. Monor (căpitan), Rușii Munți (locotenent), Gledin (sublocotenent), Morăreani.

Compania II. Budacul Român (căpitan), Nușfalău (locotenent), Sieuț (sublocotenent), Ragia, Sntioana.

Compania III. Tiha Birgăului (căpitan), Prundul Birgăului (locotenent), Mureșeni Birgăului (sublocotenent), Bistrița Birgăului.

Compania IV. Josenii Birgăului (căpitan), Suseni Birgăului (locotenent), Rusul Birgăului (sublocotenent), Mijloceni Birgăului.

Compania V. Rodna Veche (căpitan), Maieru (locotenent), Ilva Mare (sublocotenent), Rodna Nouă.

Compania VI. Singeorz (căpitan), Siniosif (locotenent), Măgura (sublocotenent).

Compania VII. Feldru (căpitan), Siniosif (locotenent), Măgura (sublocotenent).

Compania VIII. Rebrisoara (căpitan), Rebra Mare (locotenent), Nepos (sublocotenent), Parva.

Compania IX. Năsăud (căpitan și sublocotenent), Salva (locotenent).

Compania X-a. Telciu (căpitan), Hordou (locotenent), Bichigiu (sublocotenent), Romuli.

Compania XI. Zagra (căpitan), Poteni (locotenent), Găureni (sublocotenent), Suplai.

Compania XII. Mocod (căpitan), Runc (locotenent), Mititei (sublocotenent). (Virgil Sotropa. Regimentul grăniceresc năsăudean. În „Arhiva Someșană” Nr. 2 Năsăud, 1925, p. 10-11).

⁴⁵ St. Manculea, Regimente grănicerești din Ardeal și Banat la 1840. În Anuarul Institutului de Istorie națională, V, 1928-1930, Cluj, 1930, p. 438.

21. Fintina Iancului, cu 1 ofițer și 5 soldați.
22. Tihuța, cu 1 ofițer, 2 subofițeri și 12 soldați.
23. Măgura Calului, cu 1 subofițer și 6 soldați.
24. Plaiul Rusului, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
25. Priporul Candrii, cu 2 subofițeri și 6 soldați.
26. Coșna, cu 1 subofițer și 6 soldați.⁴⁶

Peste săptămână grănicerii care nu erau în serviciu, erau liberi să se ocupe de gospodăria lor proprie ; se ocupau cu creșterea vitelor, cultivarea pământului, comerțul de lemne și fabricarea pănurei. Pentru mărirea câștigului ținutului militarizat s-a organizat, pe apele Sălăuța și Someș, plutăritul și transportul de sare. O dată pe săptămână se țineau rapoarte la care era prezentă toată compania. Acum se comunicau toate ordinele soșite în curs de o săptămână și se făcea trecerea în revistă.⁴⁷

Războaiele erau suportate cu greu de familiile grănicerilor. În timpul războaielor lungi, între anii 1779—1815, toți bărbații erau duși prin țări străine ; întreaga economie rămânea numai în grija celor rămași acasă bătrini, copii și femei. Rezerviștii și invalizii făceau serviciile pe graniță.

Sacrificiile de vieți omenești făcute de regimentul de graniță pe cîmpurile de luptă în interesul casei de Habsburg au fost mari. Așa de exemplu „în campaniile austro-franceze dintre 1793—1801, pierderile regimentului nostru al II-lea au fost din toate trei batalioanele 1534 ostași, care adauși la cei 1218 rămași în campania turcească, numărul total al pierderilor a fost în 13 ani : 2752. La cifra aceasta se mai adaugă numărul celor morți în bătăliile urmate de la 1805 pînă în anul 1814 și vom afla că aceia trece de 3000“.⁴⁸

În războaie și la paza granițelor soldații erau conduși de ofițeri care primesc remunerație în bani. Soldele ofițerilor și a subofițerilor, solda grănicerilor pentru serviciu la hotar și alte cheltuieli în legătură cu serviciul militar se plăteau din casa de război.

Întreaga circumscripție condusă de un ofițer poartă numele comunei de reședință a comandantului companiei. Registrele publice de tabulare, conscrierea populației și arhiva unității administrative erau păstrate de comandantul companiei.

Toate treburile administrative de pe teritoriul unui regiment erau concentrate în mîinile comandantului de regiment. Pentru fiecare sector de activitate el avea referenții săi specialiști. Pentru cauzele judecătorești erau auditorii, pentru cele politico-economice, căpitanul de administrație, pentru construcții, ofițerul constructor, pentru caserie manipulantul etc.

Colonelul comandant al regimentului, referenții și personalul cancelarilor, locotenent-colonelul care înlocuiește pe comandant și în mod o-

⁴⁶ I. Marțian, Țara Năsăudului înainte de instituirea regimentului de grăniceri. Năsăud, f. a. p. 43.

⁴⁷ Virgil Sotropa. Un act memorabil, în „Arhiva Someșană“ nr. 12, Năsăud, 1930, p. 152 și Dr. Augustin Bunea, op. cit. p. 38.

⁴⁸ G. B. Istoria Regimentului al II-lea Romanescu, Granitiaru Transilvan după monografia latină din 1830 și după alte documente posteroare, Brașiov, Tipăritu la Römer & Kämner, 1874, p. 25.

bișnuit și cîte un maior, formează cancelaria regimentului și locuiesc în orașul de reședință, în Năsăud. Ei iau hotărârile în ședințe, dar părerea, opinia personală a membrilor nu este obligatorie pentru comandant care are puteri discreționare.

Organizarea judecătorească. Comandantul de companie era cea dintîi instanță de judecată cu atribuții de judecător de pace. Implicinții erau judecați săptămînal cu prilejul raportului săptămînal. Competența ofițerului se limita la litigii de mică importanță pînă la o valoare de 10 fl. în materie civilă și pînă la 25 vergi pedeapsă în materie penală. În cauzele pentru care nu aveau competență îndeplineau procedura de împăciuire. Cele hotărîte în ședințele de judecată se consemnau într-un proces verbal. Procesele mai mari se judecau la tribunalul regimentar. Tribunalul regimentar judeca cauzele în toate materiile și asupra tuturor persoanelor civile și militare, de la locotenent-colonel în jos, domiciliați în teritoriul regimentului.

În calitate de judecători funcționau auditorii, juriștii de carieră, militari însă, cu grade de ofițeri. În judecarea proceselor ei n-aveau independență. Pentru fiecare caz în parte ei trebuiau să aibă delegația specială a comandantului. Completul de judecată se compunea din ofițeri. Președintele trebuia să fie în grad mai mare decît cel judecat.

Procedeele de judecată era oral, sumar și expeditiv, din această cauză nu recurgeau la serviciile avocaților care nici nu existau pe teritoriul de graniță.

Curtea militară de apel avea atribuția de a judeca în a doua instanță de fond toate apelurile înaintate contra hotărîrilor din prima instanță. Pentru regimentele grănicerești ardeleni această curte a funcționat o vreme la Sibiu, unificîndu-se cu cea a celorlalte regimente de graniță la 1 septembrie 1810, a continuat să funcționeze la Petruvaradin.

Pentru toate instanțele de judecată funcționa o a treia instanță „Departamentul Justiției“ de pe lîngă Consiliul aulic de război.⁴⁹

Organizarea militară a ținutului a accentuat dependența țăranilor de autoritatea militară. Dacă de acum înainte puteau să înfrunte magistratul bistrițean și feudații vecini trebuiau să asculte poruncile ofițerului austriac și să moară pentru interesele imperiului în schimbul unor beneficii materiale și culturale.

Regimentul de graniță se desființează la începutul anului 1851. Regimentele grănicerești au fost încorporate în regimentele cezaro-crăiești de linie.

* * *

După revoluția din anul 1848 Transilvania cunoaște două perioade distincte : perioada absolutismului austriac, (1849—1867) și perioada dualismului (1867—1917).

Regimul absolutist instaurat la Viena, după revoluție a, asuprit crunt popoarele Transilvaniei. Directivele date lui Wolgemuth de către curtea din Viena au fost consemnate în instrucțiunea secretă din iulie 1849 : „Transilvania să fie încadrată cu totul în monarhia austriacă, așa încît

⁴⁹ Antoniu Marchescu, op. cit. p. 38—40, 87—89.

situația excepțională cit și drepturile ei speciale să nu mai fie luate în seamă.“ Toți funcționarii necredincioși să fie înlăturați, răzvrățitorii să fie dezarmați și cei mai capabili dintre ei înrolați în armată. Țara întregă să fie împărțită în mai multe districte.⁵⁰

Asupra claselor sociale care doreau reforme liberale s-a abătut un val de asuprire și teroare. Sistemul de strictă supraveghere, de control și de oprinare s-a abătut asupra activității social-politice din Transilvania.

Presa supusă controlului strict al guvernului nu mai putea da glas liber aspirațiilor claselor oprimate și ziarele se transformă în organe prin care oficialitatea își publică buletinele de informare.

Manifestările de simpatie față de ideile progresiste sau față de evenimentele înaintate ale epocii ajungeau în fața tribunalelor militare care acționau fără milă. Doar societățile conspirative mai activau cu mari riscuri și emigranții de peste hotarele imperiului mai dădeau glas liber aspirațiilor juste ale poporului.

În această atmosferă politică de teroare, nemulțumirile claselor sociale asuprite creșteau mereu împotriva sistemului feudal, iar situația, economică și financiară a imperiului se apropia cu fiecare zi ce trecea de pragul falimentului.

Problemele economice, politice și sociale rămase nerezolvate după 1848 amenințau însăși existența imperiului și sileau guvernării să le soluționeze. Zdruncinată din toate încheieturile împărăția austriacă își căuta mereu o formă de organizare viabilă.

Nobilimea feudală nu voia nicidecum să renunțe la avantajele pe care le deținea, dar clasele sociale ale diferitelor naționalități în plin avânt de dezvoltare dădeau asaltul asupra acestei organizații statale înapoiate. Schimbările survenite în acești ani ai absolutismului în organizarea economică, politică, administrativă, în organizarea instituțională, reflectă starea de neputință, de confuzie, de slăbiciune a imperiului.

Constrinși de situația internă și externă grea, curtea din Viena încearcă un aranjament intern care să creeze condiții de relativă stabilitate în imperiu. Așa se ajunge la diploma din 20 octombrie 1860 prin care se acordă o relativă libertate și se revine la situația dinaintea anului 1848, acordându-se autonomie legislativă tuturor provinciilor istorice, cu menținerea și a unui parlament central la Viena.

Problemele economice și politice ale Transilvaniei unde burghezia română antrenase întreg poporul român în luptă pentru egalitate economică și politică a românilor cu celelalte naționalități, rămân să fie rezolvate prin dieta de la Sibiu (1863-64) și prin cea de la Cluj, ca pînă la urmă reacțiunea austriacă să dea mîna cu cea maghiară și să ajungă la pactul dualist din anul 1867.

Frământările de natură economică și politică din imperiu se reflectă și în modificările succesive ale împărțirii politico-administrative a teritoriului Transilvaniei între anii 1849—1867, frământări ce oglindesc și

50 Helmut Kilma, *Guvernatorii Transilvaniei, 1774—1867*, Sibiu, 1943, p. 64.

ele instabilitatea guvernărilor, slăbiciunea internă a împărăției și frica guvernanților și a clasei exploatatoare de clasele în plin avânt de dezvoltare a căror spirit de nemulțumire și revoltă se simțea peste tot.

Imediat după revoluție, imperiul habsburgic avea nevoie de o conducere centralizată în Transilvania, care să poată controla toată activitatea internă a acestei provincii și să poată nimici orice mișcare populară sau revoltă ce s-ar ivi ; pe de altă parte însă trebuia să facă ceva și-n spiritul constituției din 4 martie 1849, adică să mulțumească într-o anumită măsură prin împărțirea administrativă și aspirațiile românilor la egalitate politică și socială cu celelalte naționalități din Transilvania.

Împărțirea provizorie din anul 1850, făcută de guvernatorul Wolgemuth în înțelegere cu comisarul civil Eduard Bach, avea tocmai acest scop. Prin această împărțire Transilvania era divizată în șase districte civile și militare : Sibiu, Alba Iulia, Cluj, Reteag, Odorhei și Făgăraș.

După ce proiectul de împărțire definitivă a Transilvaniei din anul 1851 nu s-a pus în aplicare, datorită patentei din 4 martie 1849, se procedează în anul 1852 la o a doua împărțire provizorie a țării, pe baza celei din 1850, arondându-se și mai concentrat districtele. Acum rămân numai cinci districte și anume : Sibiu, Alba Iulia, Cluj, Bistrița și Odorhei. Dar și această împărțire teritorială fu de scurtă durată.

În anul 1854 se procedează din nou la o așa, numită „împărțire definitivă a țării“. După această împărțire Transilvania era divizată în 10 prefecturi : Sibiu, Brașov, Odorhei, Tg. Mureș, Bistrița, Dej, Sălaj, Cluj, Alba și Orăștie. Această împărțire politico-administrativă a fost pusă în aplicare la data de 30 noiembrie 1854 și s-a menținut pînă-n aprilie 1861.⁵¹

După desființarea regimentului de graniță, care a avut loc la începutul anului 1851, ținutul năsăudean este trecut în administrația civilă la 1 aprilie 1851 și încorporat în districtul Reteagului formînd cercul Năsăudului.

Cînd în anul 1852 se procedează la altă împărțire administrativă a țării, districtul Năsăudului este încadrat la districtul Bistrița ; prin împărțirea administrativă din anul 1854 el rămîne în administrarea prefecturii create în Bistrița, împărțit fiind la patru cercuri : Năsăud, Rodna, Birgău și Șieul Mare.

La 20 octombrie 1860 apare diploma împărătească și mai tîrziu patentă care ordonă restaurarea autonomiilor comunale, județene și provinciale.

Această diplomă era primită cu scepticism de românii din Transilvania. „Maghiarii știau ce voiesc: întoarcerea la, legile revoluționare din 1848 ; sași și vechea lor constituție cu cap național, cu corporațiune judecătorească și totodată legislativă strict națională cu limba germană pentru poporul săsesc. Românii însă cer restaurare puteau ei să dorească din trecutul cel prea dureros pentru națiunea lor“⁵². „Mai încolo ce român

⁵¹ I. S. Pușcariu, Dizertațiune despre împărțirea politică a Ardealului, Sibiu, 1864, p. 42. 44—45.

⁵² George Bariț. Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă, vol. III. Sibiu, 1891, p. 55—56.

cu simț de viață se va putea afla care să nu dezaprobe cu toată simțirea cugetului ruginita stare a Transilvaniei din evul mediu, în care ne aflăm repuși în secolul al 19 !?⁵³

Nici în ținutul Năsăudului nu se putea pune problema restaurării unei forme de administrație mai vechi. Regimentul al II-lea de graniță nu se putea reînființa și nici n-ar fi dorit locuitorii ținutului să-l reînființeze ; la vreun comitat vecin populația acestui ținut n-ar fi vrut să fie anexată, așa că pe baza unor interese economice și politice (averile grănicerești și faptul că acest ținut era locuit de români) ei cer înființarea unui district românesc cu jurisdicție proprie în care limba de administrație să fie cea românească.

În sconul unei mai bune și mai ușoare administrări a regimentului de graniță, din anumite venituri provenite din administrarea averilor ținutului sau din muncile prestate de populație s-au înființat fonduri bănești din care s-au întreținut apoi anumite instituții de pe teritoriul regimentului de graniță.

Imediat după înființarea regimentului de graniță a luat ființă „fondul de provențe“.

Banii din acest fond, în conformitate cu paragraful 74 al patentei din 12 noiembrie 1766, se vor întrebuința, pentru administrația internă a districtului năsăudean. Ei au fost utilizați pentru clădirea locuințelor și cancelariilor pentru ofițerii din statul major și de la companii, construcții de poduri mai mari, școli și achitarea salariilor personalului silvic.

Fondul de provențe era administrat de o comisie economică militară prezidată de comandantul regimentului și formată de obicei din ofițeri români și delegații comunelor.

În anul 1830 s-a înființat „fondul de mondire“ cu menirea ca, din sumele adunate în fondul respectiv să se cumpere uniforme militare bune.⁵⁴

Comunele regimentului stăpâneau din cele mai vechi timpuri munții bogăți în pășuni și lemn. Aceste proprietăți ale comunelor regimentului de graniță s-au mărit după ce litigiul de hotar dintre imperiul austriac și imperiul turcesc s-a limpezit. Teritoriul revenit cu ocazia aceasta la imperiul austriac s-a numit teren revendicat iar munții s-au numit munți revendicați.

Toți munții revendicați mărginași cu districtul militar al Rodnei s-au împărțit în 1760, între comunele militarizate din acest district.⁵⁵

În urma desființării regimentului de graniță li s-au recunoscut foștilor militari drepturile de proprietate asupra fondurilor create în timpul militarizării. Reprezentanții celor 44 de comune hotărâsc în cadrul unei adunări generale ținute la Năsăud, la 13 martie 1851 ca toate fondurile

⁵³ Ceva despre reorganizarea Transilvaniei, în „Gazeta Transilvaniei“, nr. 25, 28 martie p. 105. (articol nesemnat).

⁵⁴ V. Sotropa și Dr. Nicolae Drăganu, Istoria școalelor năsădene, Năsăud, 1913, p. 6-9.

⁵⁵ V. Sotropa, Istoricul districtului năsăudean, în „Arhiva Someșană“ nr. 9. Năsăud. p. 27-28.

create în perioada regimentului de graniță să fie utilizate în comun pentru susținerea școlilor și a elevilor în diferite instituții de învățămînt.⁵⁶

La integrarea ținutului în administrația civilă, la 1 aprilie 1851, erarul pretinde ca averile grănicerești să-i fie trecute în proprietate. Alături de erar se ridică cu pretenții și orașul Bistrița și grofii care avuseseră posesiuni răscumpărate la înființarea graniței.

Incepe o perioadă de lupte grele împotriva acestor pretenții nedrepte, luptă ce interesa pe toți foștii grăniceri.

De cîștigul cauzei depindea întreținerea școlilor, achitarea salariilor pentru cadrele didactice și a burselor pentru ucenici, elevi și studenți.

Lupta pentru interesele economice s-a conjugat cu lupta pentru înființarea unui district românesc. Timp de un deceniu reprezentanții intereselor politice și economice a ținutului în frunte cu învățătorul Vasile Nașcu au luptat cu oficialitatea habsburgică pentru drepturile și interesele juste ale populației din ținut, (1851—1861).

Cînd o delegație în frunte cu Vasile Nașcu pleacă la Viena în anul 1860 să stăruiască pentru rezolvarea problemelor fondurilor grănicerești, înaintează curții vieneze și cererea pentru înființarea districtului autonom românesc.

Tactica administrației feudale austriece în problemele privind aspirațiile naționale ale popoarelor asuprite și năzuințele sociale ale claselor exploatate era duplicitatea și nesfîrșitele amînări. E bine să nu se uite nici o clipă că împotriva revendicărilor ținutului erau forțele retrograde feudale: puterea centrală, orașul Bistrița și grofii interesați în acapararea de noi pămînturi și venituri.

Vasile Nașcu rămîne la Viena timp de un an în care roagă, insistă și amenință prin diferite cabinete pînă cînd lucrurile se vor rezolva.

Procesul în legătură cu problemele născute și în special cu posesiunile averilor grănicerești era în proporții reduce un proces istoric al însuși drepturilor poporului român din Transilvania. Avocații puterii feudale argumentau cu teoriile reacționare și șovine ale lui Schnell, Eder susținînd că după „Aprobate și Compilate“ românii n-au avut nici un drept de proprietate.⁵⁷

Împotriva tuturor acestora, ajutat de juristul Ioachim Mureșan și de un bun cunoscător al trecutului născudean, fost ofițer jurist în regimentul de graniță, Schotl Vasile Nașcu dovedește printr-o puternică argumentare dreptatea cauzei țaranilor născudeeni.

După un an de insistențe și amenințări la organele politice imperiale, inclusiv la primul ministru Reiner și la împărat, Vasile Nașcu, anunță că a cîștigat cauza. La 3 aprilie 1861 printr-o circulară adresată tuturor comunelor se comunică aprobarea înființării districtului autonom al Născudului, iar la 27 august al aceluiași an li se recunoșc foștilor grăniceri fondurile grănicerești ca proprietate de drept și de fapt. Bucuria a fost mare în ținut la sosirea acestei știri iar lui Vasile Nașcu

56 Dr. Nestor Simion, Vasile Nașcu — Viața și faptele lui — Născud 1911, p. 60 și urm.
57 Ibidem, p. 152.

i-au fost recunoscute în mod unanim meritele deosebite în recuștigarea fondurilor și în înființarea districtului românesc.

Președintele de atunci al „Fondurilor“, Grigore Moisil îi trimite lui Vasile Nașcu în numele comunității următoarea scrisoare de mulțumire : „In semn de recunoștință pentru fatigiile, prudența, perseverența și zelul depus întru cuștigarea averii proprietății fondurilor și drepturilor noastre, care au fost de alții pe nedrept uzurpate, îți aduce populațiunea văii Rodnei, prin comitetul ales, adîncă mulțumită, urîndu-ți din adîncul inimii viață îndelungată și fericită, ca să vezi ostenelele cele multe, ca un bun patriot puse, încoronate de cele mai frumoase rezultate, ca și D-ta să te poți bucura — zicînd : acestea eu le-am cuștigat ! și posteritatea să te feliciteze ca pe un făcător de bine, cu ale cărei ostenele au venit la bine. . . Năsăud 17 noiembrie, 1861.“⁵⁸

Districtul cu jurisdicție proprie urma să-și organizeze administrația „în ori și ce privință asemenea celui din Făgăraș.“⁵⁹ Aprobarea înființării districtului a fost primită cu multă însuflețire de masele populare în speranță că funcționarii aleși de ei vor fi mai apropiați de interesele lor.

La solemnitatea instalării noului căpitan suprem în persoana lui Alexandru Bohățel, sînt invitați să participe toți funcționarii născuți pe teritoriul regimentului de graniță aflați fie în Transilvania, fie peste Carpați, în vederea, eventualei lor încadrări în funcțiuni administrative în districtul nou format.

Cu prilejul instalării căpitanului suprem a fost constituit și comitetul provizoriu al „municipiului“ compus din 242 membri în care au intrat delegați ai tuturor comunelor după numărul locuitorilor, reprezentanți prin care avea să se exercite autonomia municipală.

După constituirea congregației municipale s-a trecut la organizarea districtului și la alegerea tuturor funcționarilor, atît municipali cît și comunali.

Emblema districtului concepută de pedagogul Vasile Petri înfățișă o stîncă, în vîrf cu un vultur care avea în gură o cruce. După stîncă apare soarele, iar la poalele stîncii era un izvor care semnifică apele minerale din district, la izvor se afla Marte, zeul războiului. Pe scutul lui Marte sînt scrise V.R.R.. adică „Virtutea romană reînviată“. Într-o peșteră a stîncii se vede o lupoaică cu doi copii, unul doarme și altul sugă. De jur împrejurul sigilului era scris : Sigilul districtului român năsăudean. 1861.⁶⁰

Dăm mai jos un conspect din care rezultă forma de organizare a districtului și numele funcționarilor din anul 1868.

„Conspect despre oficianții constituționali din nobilul District al Năsăudului, carele constă din 46 comunități, între care 4 opide și are una suprafață de 455/10 miluri pătrate și 46.500 suflete. Locul pretoriale. Năsăud. Căpitanul suprem : Alexandru Bohățel din Glod.

58 Ibidem, p. 427.

59 Ibidem, p. 306.

60 Ibidem, p. 383.

Oficanții politici : Vicecăpitanul primar : Florian Porcius ; vicecăpitanul onorar : Leontin Luchi ; protonotar : Nicolae Beșan ; protonotari onorari : Avacom Bob Hangea, Basiliu Petri, Szeles Farkaș ; vicenotar : Nicolae Matei ; arhivariu : Ilie Burduhos ; protocolist : Alesa Bobu ; fizicu : Dr. Ștefan Pop ; chirurghi : Nicolae Tinereanu cu locuința în Năsăud, Ioan Manschütz cu locuința, în Borgo—Prund ; inginer : Iuliu Cloceanu de Veneția de jos ; inspector silivanal : Grigoriu Pop ; magistrul silivanal comunal : Iacob Ilieșiu ; perceptori canceliști, controlori municipali : Nestor Ganea, Teodor Ionașcu ; canceliști : Ioan Vasilichi, Petru Născuț, Ștefan Ventul ; moașă : Ana Michinger ; janitoriu : Ioan Pălăgeșiu ; cursori : Grigore Vasilichi, Pavel Echim ; servitori : Ioan Istrate, George Cosmi.

Oficanți judiciari : Președintele sedrei : vicecăpitanul Ioachim Mureșanu : asessori : Maximilian Lica, Vasile Buzdug, Anton Mărcușiu (totodată și jude singular în Năsăud), Ioan Mărgineanu, Dănilă Lică, (totodată și jude singular în Borgo-Prund), Georgiu Csatt (totodată și jude singurariu în Monor) ; asesor ordinar comercial : Friederich Goldschmidt ; asesor ordinar comercial supleant : Iosefu Mihăilașiu ; proto-fiscal : Ioan Florian ; vicefiscal : Florian Mikes ; vicenotar : Gabriel Vîrtic (totodată și asesor onorariu) ; vicenotari orfanali : Doroteu Cimbulea, Iacob Prodan ; protocolist : Ștefan Neamțu ; arhivar : Iacob Pavelea. Canceliști judiciari ; Ioan Pavel, (totodată și vicenotar onorar), Ioan Anuțiu, Ilie Cincea (totodată și asesor onorariu). Macarie Pop, Demetrie Pop, Gregoriu Verzariu, Nicolau Tamasiu. Canceliști onorari : Nicolau Pop, Tănase Ușieru, Gabriel Anca, Ioan Mihăilaș, Vasile Raglanu ; servitori : Nicolae Pop, Moise Zsurka ; carceriu : Anton Vasilichi ; vigili de carceră : Tănase Bumbu. Simion Krzwenko, Petre Gavriluțiu, Tănase Tudoran, Petru Granciu, Simion Scridon⁶¹ (fig. 1).

Districtul era format din 44 de comune împărțite în șase cercuri administrative : Năsăud, Zagra, Singeorz, Rodna, Prundul Birgăului și Monor.

Cercul Năsăudului avea în administrare comunele : Năsăud, Salva, Hordou, Bichigiu, Romuli, Rebrisoara, Rebra, Telciu, Parva.

Cercul Zagra cu sediul în Mocod avea în administrare comunele : Mocod, Mititei, Zagra, Runc, Suplai, Poieni, Găureni.

Cercul Singeorz avea în administrare comunele : Feldru, Nepos, Singeorz, Poiana, Leșu, Ilva Mică. Cercul Rodna avea în administrare comunele : Rodna Veche, Rodna Nouă (Sanț), Ilva Mare, Maieru, Măgura, Coșna, Cîrlibaba. Cercul Prundul Birgăului avea în administrare comunele : Prundul Birgăului, Susenii Birgăului, Josenii Birgăului, Tiha Birgăului, Mijlocenii Birgăului, Bistrița Birgăului, Mureșenii Birgăului, Tihuța. Cercul Monorului avea în administrare comunele : Monor, Gledin, Budacul Românesc, Ragla, Șieuf, Sintioana, Nușfalău, Rușii Munți, Morăreni.

Instanța, de judecată cea mai înaltă în ținut era Sedria generală (Tribunal). Nu toate comunele districtului cădeau sub competența Sedrei ge-

61 Arhivele Statului Năsăud, Colecția Ioachim Mureșan, II, 11/2, 1868, f. 19.

Fig. 1. — Personalul administrativ al Districtului Năsăud în anul 1876: 1. Nestor Ganea; 2. Ioachim Mureșian; 3. Florian Porcius; 4. N. Pop — Bota; 5. Ion Isip; 6. Toma Hontilă; 7. Toma Lazar; 8. Inocențiu Cl. Porcius; 9. Pălăgeș; 10. Ștefănuț; 11. Ilie Burduhos; 12. Florian Marian; 13. Atanase Ușeriu; 14. Iullan; 15. Nicolae Bejan; 16. Simion Stoica; 17. Ion Mureșian; 18. Neagoș; 19. George Vintilă; 20. Teodor Ionașcu; 21. Grigore Pop; 22. Olariu; 23. Nicolae Rusu; 24. Ilie Cincea; 25. Liviu Mureșian; 26. Circu (?) (Arh. St. Năsăud, Colecția de fotografii, XVI/576).

nerale din Năsăud, probabil din cauza depărtării lor de centrul districtului.

Comunele Sîntioana și Nușfalău erau sub competența judecătorească a Tribunalului din Bistrița, iar comunele Rușii Munți și Morăreni sub a-celaia din Tîrgu Mureș.

În district erau două judecătorii cercuale, în Năsăud și Judecătoria Rodna cu sediul în Prundul Bîrgăului.

Judecătoria cercuală Năsăud avea jurisdicție asupra cercurilor Năsăud, Zagra și asupra comunelor Feldru și Nepos din cercul Singeorzului.

Judecătoria cercuală Rodna cu sediul în Prundul Bîrgăului avea jurisdicție asupra cercurilor Rodna, Singeorz, Prundul Bîrgăului și Monor.

Erau următoarele excepții : comunele Sîntioana și Nușfalău din cercul Monor aparțineau de judecătoria cercuală Bistrița iar comunele Rușii Munți și Morăreni din cercul Monorului aparțineau de Judecătoria cercuală Reghin.

În anul 1863 (1 ianuarie) a luat ființă în Năsăud și Judecătoria singulară.⁶²

⁶² Ibidem.

Problema organizării districtului n-a fost ușoară. Poporul român exclus atâtea veacuri din viață publică n-avea funcționari pregătiți pentru treburile publice și n-avea mai ales oameni cu pregătire juridică atât de necesari unei administrații moderne. La început districtul este organizat de Alexandru Bohățel și de Ioan Florian numit notar districtual, singurii oameni din acel moment cu studii juridice universitare. Mai târziu, în mai 1862, la chemările insistente ale conducerii districtului vine funcționar în district și Ioachim Mureșan care pînă atunci funcționase în redacția gazetei „Concordia“, la Pesta.

Activitatea desfășurată în districtul Năsăudului de-a lungul unui deceniu și jumătate, cît a existat această unitate administrativă a fost deosebit de fructuoasă. Din punct de vedere gospodăresc, administrația districtuală a reparat drumurile, a construit poduri, s-a îngrijit de buna funcționare a școlilor. A format cadre administrative românești creindu-se totodată condiții bune pentru educația politică a țărănimii prin exercitarea de aceasta a drepturilor politice acordate în cadrul administrației districtuale, limitate de sigur la concepția vremii (fig. 2).

Fig. 2. — Florian Porcius, membru al Academiei Române, botanist, vicecăpitan al Districtului Năsăud. (Arh. St. Năsăud, Colecția de fotografii, V/197).

În urma unor dispoziții date de comitetul districtual nu puteau fi aleși notari „numai aceia care au absolvit cu succes bun școalele normale și care vor fi stat în practică la un jude de cerc cel puțin două luni și vor fi oameni treji, nepătați și prevăzuți cu atestate de la judele cercual, dacă se vor fi supus examenului notarial înaintea unei comisiuni districtuale din toate obiectele din care sînt de examinat, după prescripțiile în valoare, aspiranții la oficiile politice peste tot.”⁶³

Averile grănicerești, despre care s-a amintit, administrate în comun de instituții înființate anume și de care ne vom ocupa în altă parte dat fiind caracterul lor economic, au contribuit la dezvoltarea ținutului.

După un deceniu de străduințe, două esențiale condiții pentru ridicarea culturală la un nivel mai ridicat erau realizate: relativa independență administrativă și economică a ținutului.

În această situație masele de țărani, dornici de lumina științei și culturii, sub îndrumarea unor intelectuali apropiați de popor, hotărâsc înființarea unui liceu la Năsăud.

Deschiderea festivă a liceului s-a făcut în ziua de 4 octombrie 1863. cu participarea tuturor delegaților celor 44 de comune și a unui mare număr de țărani din satele foste grănicere, într-o atmosferă de autentică sărbătoare de masă, în bubuitul treasurilor și-n emoționante cîntece populare.

Înființarea celui mai important centru școlar românesc din nordul Transilvaniei într-o epocă cînd clasele exploatoare făceau eforturi sporite pentru menținerea poporului în întuneric, dovedește încă o dată forța de nebiruit a celor mulți și lipsiți în lupta continuă pe care au dus-o de-a lungul veacurilor pentru dreptate socială și națională.

De-a lungul existenței sale liceul din Năsăud a dat multe elemente care au contribuit la evoluția culturii democratice și a științei progresiste din țara noastră. Acești intelectuali legați de interesele poporului, împreună cu țărănimea districtului, se gîndeau la vremea fericită cînd vor dispărea pietrele de hotar dintre Transilvania și România. Acest lucru este dovedit de participarea populației de aici la evenimentele politice din România și de încadrarea ei în atmosfera culturală de peste munți.

În anul 1878 apare „Rezbelul orientale ilustrat” la Graz, scris de Maxim Pop și A. P. Alexi, amîndoi profesori. Cartea este cu greu admisă de cenzura oficială și editorul pedepsit. Cîteva fascicule sînt confiscate de poliția din Graz, care le găsi vinovate de „obiectivitatea crimei de conturbare a liniștei publice după paragraful 65, lit. a. cod. pen. și a delictului contra liniștei și ordinii publice prin ațîțarea de inimizități contra naționalităților după paragraful c.p.” 64 (fig. 3).

⁶³ Protocolul comitetului districtual compus pe temeiul instrucțiunii despre regularea prozorie a constituției municipale din comitate, districtul Făgărașului și al Năsăudului și a scaunelor seculești în marele principat Ardealul, despre ședințele ținute în Năsăud din 25—29 sept. 1862. Arhivele Statului Năsăud, Colecția Ioachim Mureșan, II/10, 1862, f. 70.

Fig. 3. — Dr. A.P. Alessi, profesor la liceul grăniceresc din Năsăud. (Arh. St. Năsăud, Colecția de fotografii, II/51.

În timpul războiului de independență, poeziile lui Vasile Alecsandri erau aici pe toate buzele și-n semn de amintire pentru vitejiile armatei române, năsăudenii au denumit cele două hoteluri existente în oraș „Gri-vița“ și „Rahova“. La „Rahova“, de pildă, își avea sediul „Reuniunea de lectură a românilor năsăudeni“.⁶⁵

În anul 1867 se încheie dualismul austro-ungar, și Transilvania își pierde caracterul de autonomie. Districtul Năsăudului este totuși menținut pînă în anul 1876, cînd este desființat, iar teritoriul lui înglobat în comitatul denumit acum Bistrița-Năsăud.

Evoluția, ulterioară a ținutului năsăudean și a instituțiilor sale administrative și judecătorești nu mai prezintă nici o deosebire de restul Transilvaniei de aceea nu mai face obiectul prezentei relatări.

Prin forța economică, tradiția și experiența politică, și mai ales, prin instituțiile de cultură, ținutul Năsăudului va mai juca un rol de seamă în viața Transilvaniei pînă la unirea acesteia cu România.

⁶⁴ Maxim Pop și A. P. Alexi, *Rezelbul orientale ilustrat*, Graz, 1878, p. II.

⁶⁵ Sandu Manoliu, *Îcoana unei școli dintr-un colț de țară românesc*, Năsăud, 1930, p. 36-37.

QUELQUES DATES CONCERNANT L' ANCIENNE ORGANIZATION
ADMINISTRATIVE ET JUDICIAIRE DE QUELQUES TERRITOIRES DU
DÉPARTEMENT DE BISTRIȚA-NĂȘAUD

RÉSUMÉ

L'auteur présente l'évolution de l'organisation administrative et judiciaire d'une partie de l'actuel territoire du département de Bistrița-Năsăud.

On insiste surtout sur le pays de Rodna, en consignand les premiers témoignages documentaires de celui-ci et l'existence sur ce territoire des institutions administratives et judiciaires roumaines des temps les plus anciens.

On signale le fait que les anciennes institutions roumaines se maintiennent, même après l'annexion de „Valea Rodnei“ à la ville de Bistrița par la charte du roi Matei Corvin, en 1475.

Simultanément à la création du „II-ième Régiment roumain de frontière no 17“ en 1762, une bonne partie du territoire actuel du département a été organisé conformément aux intérêts militaires, les anciennes institutions administratives et judiciaires étant supprimées.

Après la révolution de 1848, en 1851, le régiment de frontière étant supprimé, après que le territoire de celui-ci fût intégré successivement aux divers districts, à la suite des insistantes démarches de l'ancienne communauté de frontière et de l'apparition de la charte impériale du 20 octobre 1860, on crée sur l'ancien territoire du „Deuxième régiment de frontière, no 17“, en 1861, le „District autonome roumain de Năsăud“ où la langue de l'administration était le roumain.

Maintenant, le cadre est plus propice pour la création et l'entretien des écoles roumaines, des fonds restés à la suite de la suppression du ré-

giment de frontière et qui, grâce à la lutte menée par la communauté de frontière lui ont été difficilement rétrocédés par la Cour de Vienne.

Après l'achèvement du dualisme autriche-hongrois, en 1876 le „District autonome roumain de Năsăud“, est supprimé.

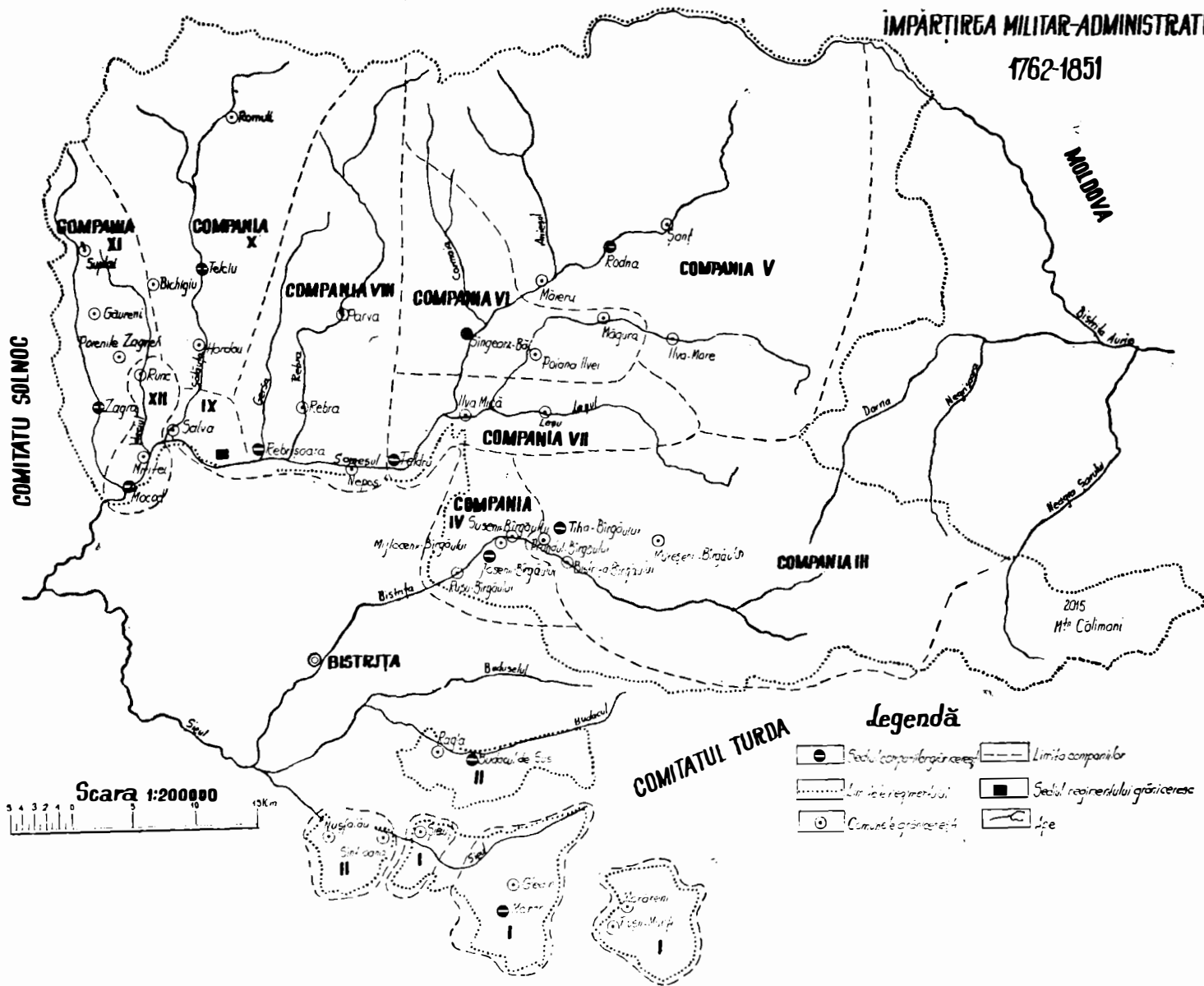
Par sa force économique, sa tradition, son expérience politique et surtout, par ses institutions de culture, le pays de Năsăud jouera un rôle essentiel dans l'histoire de la Transylvanie, jusqu'à l'union de celle-ci avec la Roumanie.

L É G E N D E D E S F I G U R E S

- Fig. 1.** -- Le personnel administratif du District de Năsăud en 1876. (Les archives d'État Năsăud, La collection des photographies, XVI/576).
- Fig. 2.** — Florian Porcius, membre de l'Académie Roumaine, botaniste, vice-capitaine du District de Năsăud. (Les archives d'État Năsăud. La collection des photographies, V/197).
- Fig. 3.** — Dr. A.P. Alessi, professeur au lycée de garde-frontière de Năsăud. (Les archives d'État Năsăud, La collection des photographies, II/51).

HARTA

REGIMENTULUI 2 DE GRANIȚĂ
 ÎMPĂRTIREA MILITAR-ADMINISTRATIVĂ
 1762-1851

Legendă

- Seșul companiei grănicerești
- Seșul regimentului grăniceresc
- Limita companiilor
- Limita regimentului
- ⊕ Comunele grănicerești
- ~ Ape